

3.3. Η ΓΛΩΣΣΑ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΗΣ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗΣ

Γλώσσα και σύμβολα στην καθημερινότητα.

Με αφετηρία τη φράση «γλώσσα και σύμβολα» ας καταγράψουμε λέξεις που σας έρχονται στον νου σε δύο στήλες και ας ανακοινώσουμε τα αποτελέσματά μας στην ολομέλεια της τάξης. Τέλος, ας προσπαθήσουμε να απαντήσουμε στα εξής: Τι συμβολίζουν; Γιατί τα χρησιμοποιούμε; Γνωρίζετε κάτι αντίστοιχο σε θρησκευτικά σύμβολα;

Η χρήση κατά περίπτωση της γλώσσας, των όρων και των κωδίκων της Ορθόδοξης χριστιανικής παράδοσης στην καθημερινή ζωή.

Σας δίνονται οι παρακάτω εκφράσεις από τον καθημερινό λόγο που είναι δανεισμένες από τη θρησκευτική γλώσσα: σωτήρας, αγρόν ηγόρασε, αντί του μάννα χολήν, άξιος ο μισθός του, από καταβολής κόσμου, από τον Άννα στον Καϊάφα, άρον-άρον, άρρητα ρήματα, ας όψεται, άσωτος υιός, διά το θεαθήναι τοις ανθρώποις, διά τον φόβον των Ιουδαίων, δόξα σοι ο Θεός, είπα και ελάλησα, εκ τού πονηρού, επί ξύλου κρεμάμενος, να βάλω τον δάκτυλον εις τον τύπον των ήλων. Ας προσπαθήσουμε να τις ερμηνεύσουμε στη σύγχρονη γλώσσα καθώς και να εντοπίσουμε την ερμηνεία τους στο βιβλικό/θεολογικό πλαίσιο.

Ψαλ. 8,2-3

«² Κύριε ὁ Κύριος ἡμῶν, ὡς θαυμαστὸν τὸ ὄνομά σου ἐν πάσῃ τῇ γῆ· ὅτι ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν. ³ ἐκ στόματος νηπίων καὶ θηλαζόντων κατηρτίσω αἶνον ἕνεκα τῶν ἐχθρῶν σου τοῦ καταλῦσαι ἐχθρὸν καὶ ἐκδικητὴν».

Κορ. 1,27

«²⁷ ἀλλὰ τὰ μωρὰ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα τοὺς σοφοὺς καταισχύνη, καὶ τὰ ἀσθενῆ τοῦ κόσμου ἐξελέξατο ὁ Θεὸς ἵνα καταισχύνη τὰ ἰσχυρά».

Η χρήση της χριστιανικής θρησκευτικής γλώσσας σε γραπτά και πολυτροπικά κείμενα.

Ας παρατηρήσουμε ένα έργο σύγχρονης βυζαντινής ζωγραφικής (την παραβολή του σπορέως) που θα τη χωρίσουμε σε επιμέρους ενότητες. Χωρισμένοι σε ομάδες παρατηρήστε και κατόπιν προσπαθήστε να επεξεργαστείτε και να ερμηνεύσετε από μία επιμέρους ενότητα ώστε να αναδειχθεί η πολυσημία, η σημασία και η επικαιρότητα της θεολογικής (εικαστικής) γλώσσας, καθώς και οι παράγοντες που την επηρεάζουν.

Για την καλύτερη επεξεργασία ας ακολουθήσουμε τα εξής βήματα:

1. Ένας/μία μαθητής/τρια από την πρώτη ομάδα θα επιχειρήσει να περιγράψει και να προσδιορίσει τι βλέπει και τι παρατηρεί στη συγκεκριμένη ενότητα του έργου. Στη συνέχεια κάποιος άλλος/η θα επεξεργαστεί τις παρατηρήσεις του/της προηγούμενου/ης προσθέτοντας περισσότερες λεπτομέρειες. Ένα τρίτο μέλος της ομάδας θα επεξεργαστεί ακόμη περισσότερο προσθέτοντας κι άλλες λεπτομέρειες και ένα τέταρτο θα συμπληρώσει με ό,τι άλλο νομίζει.

2. Μετά τη λεπτομερειακή παρατήρηση της πρώτης ομάδας, κάποια άλλη θα επιχειρήσει το ίδιο σε μια άλλη ενότητα του έργου. Έτσι η διαδικασία ξαναρχίζει και πάλι, ώσπου το κάθε μέλος της ομάδας σας να έχει κάνει ένα γύρο ή έως ότου όλες οι ενότητες του έργου να έχουν περιγραφεί.
3. Μετά την πλήρη περιγραφή του έργου από όλες τις ομάδες, κάθε ομάδα θα συζητήσει και θα επεξεργαστεί το σύνολο των παρατηρήσεων προσπαθώντας να διατυπώσει κάποιες ιδέες ή ερμηνείες της γι' αυτό μέσα από απλές ερωτήσεις, όπως: «Τι νομίζετε πως συμβαίνει;» «Τι παρατηρήσατε και σας κάνει να το ισχυριζόσαστε;».
4. Στη συνέχεια, οι ομάδες, θα ανταλλάξτε τις ερμηνείες σας και θα συζητήσετε τεκμηριωμένα –με βάση τις παρατηρήσεις και επεξεργασίες που έχετε κάνει– για τη σημασία και το νόημα του έργου.

Θεολογία και γλώσσα

Στην εποχή μας γίνεται λόγος πολύς για γλωσσικές αλλαγές στα λειτουργικά κείμενα της Εκκλησίας, περισσότερο συμβατές προς το νεοελληνικό γλωσσικό ιδίωμα και αίσθημα. Η Εκκλησία ήτανε πάντοτε ανοιχτή σε αλλαγές που βοηθούσανε την προσέγγιση της θείας αλήθειας. Όμως ήτανε κι εξαιρετικά προσεκτική [...] με τη βεβαιότητα [...] ότι:

- της Θεολογίας, δηλαδή της εκφράσεως ή δηλώσεως της αλήθειας, προηγείται η εμπειρία της αλήθειας.
- η γλώσσα έχει ρόλο δηλωτικό και σημειωτικό, δεν έχει αναλογία προς το είναι της αλήθειας.
- τα φιλοσοφικά σχήματα μερικής ή ολικής ταυτίσεως του σημαίνοντος και σημαινόμενου δεν έχουν εφαρμογή στη θεολογία, εφόσον δεν υπάρχει αναλογία μεταξύ αλήθειας και γλώσσας, εφόσον τα δύο μεγέθη είναι διαφορετικής τάξεως, δηλαδή άκτιστη η αλήθεια και κτιστή η γλώσσα.
- η επιλογή της γλώσσας και των λέξεων στη θεολογία (στην έκφραση-δήλωση της αλήθειας) είναι αποκλειστική ευθύνη του ανθρώπου.
- η ίδια αλήθεια μπορεί να δηλωθεί και με διαφορετικές μεταξύ τους λέξεις της ίδιας γλώσσας (π.χ. ελληνικής).
- οι λέξεις, με τις οποίες κήρυξαν ο Κύριος, οι Απόστολοι, οι Πατέρες της Εκκλησίας και οι σύγχρονοι κήρυκες, δεν οδηγούν στην πίστη, στην αλήθεια, παρά μόνο αν ο ακούων αυτές φωτιστεί από το άγιο Πνεύμα και τις υιοθετήσει.

Παπαδόπουλος, Στ., *Θεολογία και γλώσσα: Εμπειρική θεολογία – Συμβατική γλώσσα*, Ακρίτας, Αθήνα, 2002 (Από την παρουσίαση στο οπισθόφυλλο του βιβλίου).



Τετραευάγγελο, Ι. Μονή Τιμίου Προδρόμου Σερρών, 12ος αι.

Συμβολισμοί, ποιητική και εικαστική γλώσσα

Παραδείγματα άλλων παραβολών: Παραβολή των κακών γεωργών (Μτ 21, 33-41), του σπόρου που αυξάνει μόνος του (Μκ 4, 26-29), των ζιζανίων (Μτ 13, 24-30), για τον σπόρο του σιναπιού (Μτ 13, 31-32), για το χαμένο πρόβατο (Μτ 18, 12-14).



Η Παραβολή του Σπορέως. Εικόνα διά χειρός Φίκου, 2006.
Αυγοτέμπερα σε χειροποίητο ιαπωνικό χαρτί κολλημένο σε ξύλο.

Η Γλώσσα, πρόβλημα της Εκκλησίας

Λένε κάποιοι: – Είτε το θέλουμε, είτε όχι, πρόβλημα υπάρχει! Χρόνο με χρόνο αποκοπτόμαστε από τον λαό μας και ιδίως από τα νιάτα! Άλλοι, πιο σωστά ερωτάνε: – Προδίνουμε το μήνυμα του Χριστού για τη σωτηρία του κόσμου, για να συντηρούμε ένα μουσείο; Και απωθούμε στο περιθώριο τον λόγο του Χριστού για κάποιους που λατρεύουν τη λογία γλώσσα; Τι προτιμάμε; Σε τι ακουμπάμε; Τι καίει την καρδιά μας; Η λογία γλώσσα ή ο λόγος του Χριστού, η σωτηρία του κόσμου; [...] Ο άνθρωπος πρέπει να ξέρει τι λέει στον Θεό στην προσευχή του. Λόγια απλά, καθαρά και ξάστερα! [...] Όταν διαβάζοντας κάποιος ή ακούοντας κάποια λόγια χρειάζεται να τους κάμει και κάποια επεξεργασία για να τα καταλάβει, η γλώσσα τους του είναι ξένη· όσο καλά κι αν την ξέρει! Και στην περίπτωση αυτή, ενώ προσπαθεί να κατανοήσει εκείνα που ακούει, του έρχονται και άλλα νοήματα. Και έτσι, τα αμέσως επόμενα ούτε τα ακούει, ούτε τα καταλαβαίνει. Γιατί ή κολλάει· ή αφαιρείται· ή συναρπάζεται. Γι' αυτό χρειάζεται η μετάφραση!

Μελέτιος, Μητροπολίτης Νικοπόλεως, *Μέθεξη ή κατανόηση*, Έκδ. Ι.Μητροπόλεως Νικοπόλεως, Πρέβεζα, 2011, σελ. 47-48.

Ερμηνεία σύγχρονων συμβόλων με θρησκευτικό περιεχόμενο και χρήση θρησκευτικών κωδικών επικοινωνίας.

Ας μελετήσουμε το Α΄ Κορ. 13, 1-13. Στη συνέχεια προσπαθήστε να το μεταφέρετε σε έκφραση και περιεχόμενο προσαρμοσμένο στα τωρινά δεδομένα. Μπορείτε να ξεκλειδώσετε το νόημά του, ξεπερνώντας το ανοίκειο της γλώσσας; Μπορείτε να γράψετε τις βασικές του ιδέες στη δική σας γλώσσα;

Α΄ Προς Κορινθίους 13, 1-13 1

¹ Εάν ταῖς γλώσσαις τῶν ἀνθρώπων λαλῶ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, γέγονα χαλκὸς ἤχῳ ἢ κύμβαλον ἀλαλάζον. ² καὶ ἐὰν ἔχω προφητείαν καὶ εἰδῶ τὰ μυστήρια πάντα καὶ πᾶσαν τὴν γνῶσιν, καὶ ἐὰν ἔχω πᾶσαν τὴν πίστιν, ὥστε ὄρη μεθιστάνειν, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν εἰμι. ³ καὶ ἐὰν ψωμίσω πάντα τὰ ὑπάρχοντά μου, καὶ ἐὰν παραδῶ τὸ σῶμά μου ἵνα καυθῆσωμαι, ἀγάπην δὲ μὴ ἔχω, οὐδὲν ὠφελοῦμαι. ⁴ Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυ-

σιοῦται, ⁵ οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, ⁶ οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· ⁷ πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. ⁸ ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει. εἴτε δὲ προφητεῖται, καταργηθήσονται· εἴτε γλῶσσαι, παύσονται· εἴτε γνώσεις, καταργηθήσεται. ⁹ ἐκ μέρους δὲ γινώσκομεν καὶ ἐκ μέρους προφητεύομεν· ¹⁰ ὅταν δὲ ἔλθῃ τὸ τέλος, τότε τὸ ἐκ μέρους καταργηθήσεται. ¹¹ ὅτε ἤμην νήπιος, ὡς νήπιος ἐλάλουν, ὡς νήπιος ἐφρόνουν, ὡς νήπιος ἐλογιζόμην· ὅτε δὲ γέγονα ἀνήρ, κατήργηκα τὰ τοῦ νηπίου. ¹² βλέπομεν γὰρ ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ πρόσωπον πρὸς πρόσωπον· ἄρτι γινώσκω ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνώσομαι καθὼς καὶ ἐπεγνώσθην. ¹³ νυνὶ δὲ μένει πίστις, ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα· μείζων δὲ τούτων ἡ ἀγάπη.

Γιάννης Ρίτσος, Ἐπιτάφιος (ἀποσπάσματα)

(Θεσσαλονίκη. Μάης τοῦ 1936. Μιά μάνα, καταμεσίς τοῦ δρόμου, μοιρολογεῖ τὸ σκοτωμένο παιδί της. Γύρω της καὶ πάνω της, βουίζουν καὶ σπάζουν τὰ κύματα τῶν διαδηλωτῶν – τῶν ἀπεργῶν καπνεργατῶν. Ἐκεῖνη συνεχίζει τὸ θρῆνο της):

I

Γιέ μου, σπλάχνο τῶν σπλάχνων μου, καρδούλα τῆς καρδιᾶς μου,
πουλάκι τῆς φτωχιᾶς αὐλῆς, ἀνθὲ τῆς ἐρημιᾶς μου,
πῶς κλείσαν τὰ ματάκια σου καὶ δὲ θωρεῖς πού κλαίω
καὶ δὲ σαλεύεις, δὲ γρικᾶς τὰ πού πικρὰ σοῦ λέω;
Γιόκα μου, ἐσὺ πού γιάτρευες κάθε παράπονό μου,
Πού μάντευες τί πέρναγα κάτου ἀπ' τὸ τσίνορό μου,
τώρα δὲ μὲ παρηγορᾶς καὶ δὲ μοῦ βγάζεις ἄχνα
καὶ δὲ μαντεύεις τις πληγὲς πού τρῶνε μου τὰ σπλάχνα;
Πουλί μου, ἐσὺ πού μοῦ ἔφερνες νεράκι στὴν παλάμη
πῶς δὲ θωρεῖς πού δέρνουμαι καὶ τρέμω σὰν καλάμι;
Στὴ στράτα ἐδῶ καταμεσίς τ' ἄσπρα μαλλιά μου λύνω
καὶ σοῦ σκεπάζω τῆς μορφῆς τὸ μαραμένο κρίνο.
Φιλῶ τὸ παγωμένο σου χεῖλάκι πού σωπαίνει
κι εἶναι σὰ νὰ μοῦ θύμωσε καὶ σφαλιγμένο μένει.
Δὲ μοῦ μιλεῖς κι ἡ δόλια ἐγὼ τὸν κόρφο δές, ἀνοίγω
καὶ στὰ βυζιά πού βύζαξες τὰ νύχια, γιέ μου, μπήγω. [...]

IX

Ἦ Παναγιά μου, ἂν εἴσουνα, καθὼς ἐγώ, μητέρα,
βοήθεια στὸ γιό μου θᾶστελνες τὸν Ἄγγελο ἀπὸ πέρα.
Κι, ἄχ, Θέ μου, Θέ μου, ἂν εἴσουν Θεὸς κι ἂν εἴμασταν παιδιὰ σου
θὰ πόναγες καθὼς ἐγώ, τὰ δόλια πλάσματά σου.
Κι ἂν εἴσουν δίκειος, δίκαια θὰ μοίραζες τὴν πλάση,
κάθε πουλί, κάθε παιδί νὰ φάει καὶ νὰ χορτάσει.
Γιέ μου, καλὰ μοῦ τᾶλεγε τὸ γνωστικό σου ἀχεῖλι
κάθε φορὰ πού ὀρμήνευε, κάθε φορὰ πού ἐμίλει:
Ἐμεῖς ταγίζουμε ζωὴ στὸ χέρι: περιστέρι,
κ' ἐμεῖς οὔτ' ἓνα ψίχουλο δὲν ἔχουμε στὸ χέρι.
Ἐμεῖς κρατᾶμε ὅλη τὴ γῆς μὲς στ' ἀργασμένα μπράτσα
καὶ σκιάχτρα στέκονται οἱ Θεοὶ κι ἀφέντη ἔχουμε φάτσα.



Α. Τάσος, Ἐπιτάφιος,
ξυλογραφία

Ἄχ, γιέ μου, πιά δὲ μοῦμεινε καμιὰ χαρὰ καὶ πίστη,
καὶ τὸ χλωμὸ καὶ τὸ στερνὸ καντήλι μας ἐσβήστη.
Καί, τώρα, ἐπὰ σὲ ποιά φωτιά τὰ χέρια μου θ' ἀνοίγω,
τὰ παγωμένα χέρια μου νὰν τὰ ζεστάνω λίγο;

Ἐπιτάφιος Θρήνος (Εγκώμια τοῦ Ἐπιταφίου - Μεγάλη Παρασκευὴ βράδου)

ΣΤΑΣΙΣ ΤΡΙΤΗ

Ἦχος γ'.

Αἱ γενεαὶ πᾶσαι ὕμνον τῆ ταφῆ σου προσφέρουσι, Χριστέ μου.
Καθελὼν τοῦ ξύλου ὁ Ἀριμαθαίας, ἐν τάφῳ σε κηδεύει.
Μυροφόροι ἦλθον, μύρα σοι Χριστέ μου κομίζουσαι προφρόνως.
Δεῦρο πᾶσα κτίσις, ὕμνους ἐξοδίους προσοίσωμεν τῷ Κτίστη.
Ὡς νεκρὸν τὸν ζῶντα, σὺν μοιροφόροις πάντες μυρίσωμεν ἐμφρόνως.
Ἰωσήφ τρισμακάρο, κήδευσον τὸ σῶμα Χριστοῦ τοῦ ζωοδότου.
Οὐς ἔθρεψε τὸ μάννα, ἐκίνησαν τὴν πτέρναν κατὰ τοῦ Εὐεργέτου.
Οὐς ἔθρεψε τὸ μάννα, φέρουσι τῷ Σωτῆρι χολὴν ἅμα καὶ ὄξος.
Ἰωσήφ κηδεύει σὺν τῷ Νικοδήμῳ νεκροπρεπῶς τὸν Κτίστην.
Ζωοδότα Σῶτερ, δόξα σου τῷ κράτει, τὸν Ἄδην καθελόντι.
Ἦπτιον ὀρῶσα, ἢ πάναγνός σε Λόγε, μητροπρεπῶς ἐθρήνει.
Ὡ γλυκὺ μου ἔαρ, γλυκύτατόν μου τέκνον, ποῦ ἔδου σου τὸ κάλλος;
Θάνατον θανάτῳ, σὺ θανατοῖς, Θεέ μου, θεία σου δυναστεία.
Ἡ δάμαλις τὸν μόσχον, ἐν ξύλῳ κρεμασθέντα, ἠλάλαζεν ὀρῶσα.
Ὡ φῶς τῶν ὀφθαλμῶν μου, γλυκύτατόν μου τέκνον, πῶς τάφῳ νῦν καλύπτει;
Αἱ μυροφόροι, Σῶτερ, τῷ τάφῳ προσελθοῦσαι προσέφερόν σοι μύρα.
Ἀνάστηθι Οἰκτίρμον, ἡμᾶς ἐκ τῶν βαράθρων ἐξανιστῶν τοῦ Ἄδου.
Ἀνάστα Ζωοδότα, ἢ σέ τεκοῦσα μήτηρ δακρυρροοῦσα λέγει.
Κλαίει καὶ θρηνεῖ σε, ἢ πάναγνός σου μήτηρ, Σωτήρ μου νεκρωθέντα.
Ἔρραναν τὸν τάφον αἱ μυροφόροι μύρα λίαν πρῶτ' ἔλθοῦσαι. (τρὶς)
Εἰρήνην Ἐκκλησίᾳ, λαῷ σου σωτηρίαν, δώρησαι σῆ Ἐγέρσει.



Μιχαῖλοβιτς Βασνετόφ (1848-1926), Ἐπιτάφιος Θρήνος.

